

شوش و جنوب غربی ایران در پویه تاریخ

■ شوش و جنوب غربی ایران، تاریخ و باستانشناسی (سیر تکامل اجتماعی و فرهنگی از هزاره هفتم قبل از میلاد تا یورش مغول)
■ گزارش گردهمایی بین‌المللی شوش و سمنار بلو (فرانسه)، زیر نظر ژان پرو و ژنو یو گنوس.
ترجمه هایده لبال، مرکز نشر دانشگاهی و انجمن ایرانشناسی فرانسه در ایران، تهران ۱۳۷۶

● مسمود جوادیان

شوش و جنوب غربی ایران تاریخ و باستان‌شناسی

(سیر تکامل اجتماعی و فرهنگی از هزاره هفتم قبل از میلاد تا یورش مغول)

گزارش گردهمایی بین‌المللی شوش و سمنار بلو

زیر نظر ژان پرو و ژنو یو گنوس

ترجمه هایده لبال

غیر ضروری، خواننده را به تمییز میان این دو دسته از شرایط واقف نمی‌سازد. در حالی که فقهای اسلامی معتقدند که از مجموع شروط و تعهدات دوازده‌گانه اهل ذمه تنها شش شرط آن ضرورت قطعی داشته که نقض آنها مستلزم معارضه است و شش شرط دیگر جنبه مطلوبیت دارد که تخطی از آن مستلزم مجازات و کیفر می‌باشد.^۸ همچنین به موازات تعهدات اهل ذمه در برابر حکومت اسلامی، از تعهدات حکومت اسلامی در قبال ذمیان سخنی به میان نمی‌آورد و نیز در باب میزان اخذ جزیه و خراج که فقهای اسلام درباره آن اتفاق نظر ندارند از دیدگاه مکاتب مختلف فقهی بررسی نکرده است و این در حالی است که بیشتر فقهای اسلام بر این قول متفق‌اند که اخذ جزیه بر اساس تنزیل و میزان دریافت آن بسته به رأی حاکم اسلامی است ولی خراج و میزان جبايت آن نیز تابع حکم فرمانروای اسلامی است.

با این اوصاف، کتاب مذکور می‌تواند برای کسانی که قصد پژوهش و مطالعه در تاریخ قرون نخستین اسلامی را دارند بدون نقد و نظر مفید و مثمر باشد.

پانوشته‌ها:

- ۱ - بلاذری، احمد بن یحیی، فتوح البلدان، تصحیح رضوان محمد رضوان، دارالکتب العلمیه، بیروت، ۱۳۹۸ هـ.، ص ۲۶۷؛ ابویوسف، یعقوب بن ابراهیم، کتاب الخراج، دارالمعرفه، بیروت، ۱۳۹۹ هـ.، ص ۱۳۰؛ جوزی، ابن قیم، احکام اهل الفقه، قسم الاول، حقه الدكتور صبحی صالح، مطبعة جامع الدمشق، ۱۳۸۱ هـ.، ص ۱ و ۲.
- ۲ - ابویوسف، پیشین، ص ۱۳۰.
- ۳ - شهرستانی، عبدالکریم، الملل و النحل، به تصحیح محمدرضا جلالی نایینی، جلد اول، انتشارات اقبال، بی‌جا، ۱۳۶۱، ص ۲۲؛ محقق حلی، ابوالقاسم نجم‌الدین، شرایع الاسلام فی مسائل الحلال و الحرام، المجلد الاول، انتشارات استقلال، ۱۴۱۲ هـ.، ص ۲۵۰.
- ۴ - قلقشندی، احمد بن علی، صبح الاعشی فی صناعة الاتشاء، المجلد الثالث عشر، دارالکتب العلمیه، بیروت، ۱۴۰۷ هـ.، ص ۲۹۵.
- ۵ - مطهرحلی، جمال‌الدین حسن بن یوسف، تذکره الفقهاء، المجلد الاول، المكتبة المرتضویه لأحیاء و آثار الجغرفیه، بی‌جا، بی‌تا، ص ۳۳۸؛ عاملی، محمد بن حسن البحر، وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج ۱۱، تصحیح شیخ عبدالرحمن ربانی شیرازی، دار احیاء التراث العربی، بیروت، بی‌تا، ص ۹۶؛ صدوق، محمد بن علی بن الحسین، من لایحضره الفقیه، ج دوم، ترجمه صدر بلاغی، نشر صدوق، تهران، ۱۳۶۹، ص ۳۵۷.
- ۶ - طباطبائی، محمدحسین، تفسیر العیزان، جلد نهم، ترجمه سیدمحمدباقر موسوی همدانی، انتشارات بنیاد علمی و فکری طباطبائی، بی‌جا، ۱۳۶۲، ص ۳۷۱.
- ۷ - مطهری، مرتضی، خدمات مقابل اسلام و ایران، جلد اول، انتشارات صدرا، تهران، چاپ دوازدهم، ۱۳۶۲، ص ۲۳۵.
- ۸ - بنگرید به: ماوردی، ابوالحسن علی بن محمد، احکام السلطانیة و الولايات الدینیة، مکتب الاعلام الاسلامی، بی‌جا، ۱۴۰۶ هـ.، ص ۱۴۵؛ خدوری، مجید، جنگ و صلح در اسلام، ترجمه غلامرضا سعیدی، شرکت نسبی اقبال و شرکا، تهران، ۱۳۳۵، ص ۲۹۴.
- ۹ - ماوردی، پیشین، ص ۱۴۲؛ طوسی، ابوجعفر محمد بن حسن، المیسوط فی فقه الامامیه، المجلد الثانی، صححه محمدتقی کشفی، المكتبة المرتضویه، تهران، ۱۳۸۷ هـ.، ص ۲۷؛ محقق حلی، پیشین، ص ۲۵۱.

از دیدگاه گروهی از پژوهشگران، مصر زادگاه قدیمی‌ترین تمدن جهان است. گروهی دیگر تمدن سومر را تمدن مادر می‌دانند و آن را بر سایر تمدن‌های شناخته شده جهان مقدم می‌دانند. کسانی همچون زنه گروسه دانشمند فقیه فرانسوی نیز فلات ایران را جایگاه نخستین تمدن جهان اعلام داشته‌اند. او به صراحت می‌گوید: «... در حقیقت اور آن تمدن مادری نبود که تمدن‌های ما از آن زاده شدند، بلکه به هنگام سرآزیر شدن به فلات ایران و کشور کنونی ایران، آن تمدن از همان آغاز در شهر شوش به وجود آمد...» جالب توجه‌تر این که در حفاریات آقایان گنستینو و گبرشمن در تپه سیلک کاشان سفالهایی کشف شد که شاید مقدم بر عهد شوش هم باشد.^۱

با این حال مقدار آثار کشف شده از لایه‌های مختلف در مناطق جنوب غربی ایران بسیار بیش از آثار مناطق مشابه است، نظیر انواع سفال‌ها، مهرها، لوحه‌ها، بقایای خانه‌های مسکونی و... به همین دلیل این منطقه برای باستان‌شناسان و مورخان شهیر دنیا ارزش تمدنی بسیاری دارد چنانکه ویل دورانت هر چند خود پیشتاریخ شناس نیست اما به اتکای پژوهشهای انجام شده اعلام می‌دارد که نخستین چرخ کوزه‌گری و چرخ ارابه در این جا ظاهر شده است.^۲ هر چند متأسفانه در دانشگاه‌های ما عموماً آغاز تاریخ ایران را با داستان مهاجرت آریایی‌ها شروع می‌کنند و از آثار تمدنی ماقبل آریایی‌ها کمتر سخن به میان می‌آورند و این امر ضرورت تحقیقات جدیدی در این باره را مسلم می‌سازد.

کتاب «شوش و جنوب غربی ایران» هر چند بیش از همه، برای متخصصان و دانشجویان باستان‌شناسی نگاشته شده است با این حال می‌توان گفت که برای همه کسانی که به تاریخ و فرهنگ ایران علاقه‌مندند قابل استفاده است. این کتاب در واقع گزارش دو گردهمایی است که در ایران و فرانسه تشکیل شده است. گردهمایی نخست در شوش در سال ۱۳۵۶ و با شرکت تنی چند از باستان‌شناسانی که در این منطقه به کاوش پرداخته‌اند و گردهمایی دوم در فرانسه به منظور ایجاد تماس و مبادله نظریات ارائه شده طی سالهای

◀ مقدار آثار کشف شده از لایه‌های مختلف در مناطق جنوب غربی ایران بسیار بیش از آثار مناطق مشابه است ... به همین دلیل این منطقه برای باستان‌شناسان و مورخان شهیر دنیا ارزش تمدنی بسیاری دارد. چنانکه ویل دورانت اعلام می‌دارد که نخستین چرخ کوزه‌گری و چرخ ارابه در این جا ظاهر شده است.

۱۳۶۰ / ۱۹۸۱ تا ۱۳۶۵ / ۱۹۸۶ از سوی صاحب‌نظران. در هر دوی این گردهمایی‌ها شماری از باستان‌شناسان و دست‌اندرکاران ایرانی نظیر دکتر یوسف مجیدزاده، دکتر عزت‌الله نهبان، دکتر صادق ملک شه‌میرزادی و نیز مترجم کتاب حاضر (هایده اقبال) شرکت داشتند. این کتاب در واقع حاصل سخنرانی‌ها و گزارش‌های این دو گردهمایی است که در اختیار خواننده فارسی زبان قرار گرفته است. مباحث عمده کتاب عیار تند از:

کتاب اول: تحقیقات لایه‌نگاری دوره‌های باستانی پیش از هخامنشی (هزاره چهارم و سوم ق م)

سخنرانی‌ها

ژنویو دلفوس: جعفرآباد، جوی، بندبال: گامی در پیشبرد بررسی منطقه شوشان در...
دنی کانال: صقه مرتفع آکروپل شوش
آن لوبرن: شوش کارگاه کاوش «آکروپل ا»
فرانسوا والا: کتیبه‌های طبقات ۱۸ تا ۱۴ آکروپل الیزابت کارت: شوش «شهر شاهی»
پییر دومیرو شیچی: لایه‌نگاری «ایلامی جدید» در شوش (حدود ۱۱۰۰ تا ۵۴۰ ق م)

گزارشها

فرانک هول: لایه‌نگاری تطبیقی خوزستان دوره‌های نخستین پیش از تاریخ
هنری رایت: لایه‌نگاری تطبیقی خوزستان هزاره چهارم ق م
هاروی وایس: لایه‌نگاری تطبیقی خوزستان هزاره سوم ق م
تامس کایلریانگ: لایه‌نگاری تطبیقی خوزستان هزاره دوم و اول ق م

کتاب دوم: تحول جوامع پیچیده جنوب غربی ایران (از هزاره پنجم ق م تا یورش مغول)

پیشگفتار: ژان پرو

بخش اول: از جوامع روستایی پیشرفته تا نظام حکومت‌های نخستین (هزاره‌های پنجم و چهارم ق م)
تفسیر از هنری رایت
تفسیر از هنری رایت
الیزابت کارت: یادداشتی درباره باستان‌شناسی و ژنویو دلفوس: اشغال شوشان در هزاره پنجم و آغاز هزاره چهارم ق م

فرانک هول: سازمان و تشکیلات جامعه شوشان - دوره‌نگاری پراکنده‌گی محوطه‌های باستانی
هنری رایت و گریگوری جانسون: دورنماهای منطقه‌ای توسعه‌یافته‌ایالتی در جنوب غربی ایران
آن لوبرن: لایه ۱۸ در آکروپل شوش - یادگار خاک، یادگار زمان
پی‌یر آمیه: سخنی درباره کاربرد و تصویرشناسی مهرهای شوش

هانس نیسن: مسائل دوره اوروک در شوشان، از دیدگاه اوروک
بخش دوم: پیشرفت و توسعه در هزاره‌های سوم و دوم ق م

تاریخ اجتماعی و اقتصادی شوشان
فرانسوا والا: خلاصه‌ای از عوامل جغرافیایی ایلام
فرانسوا زگرکیو: عناصر اصلی ساختار قدیمی اسمی در ایلام
بخش سوم: پیدایش امپراتوری‌ها (هزاره اول قبل

از میلاد و هزاره اول میلادی)

تفسیر از هنری رایت

پییر دومیر و شیچی: از قلمرو ایلامی انشان و شوش تا قلمرو پارسی انشان (بخش...)
متیواستولین: امپراتوری و ولایت: فشرده ملاحظاتی بر دو بایگانی هخامنشی بایلی نو
ژان پرو: شوش در دوره هخامنشی
رمی بوشارلا: شوش، بازار کشاورزی یا منزلگاه بازرگانی عمده شوش و...

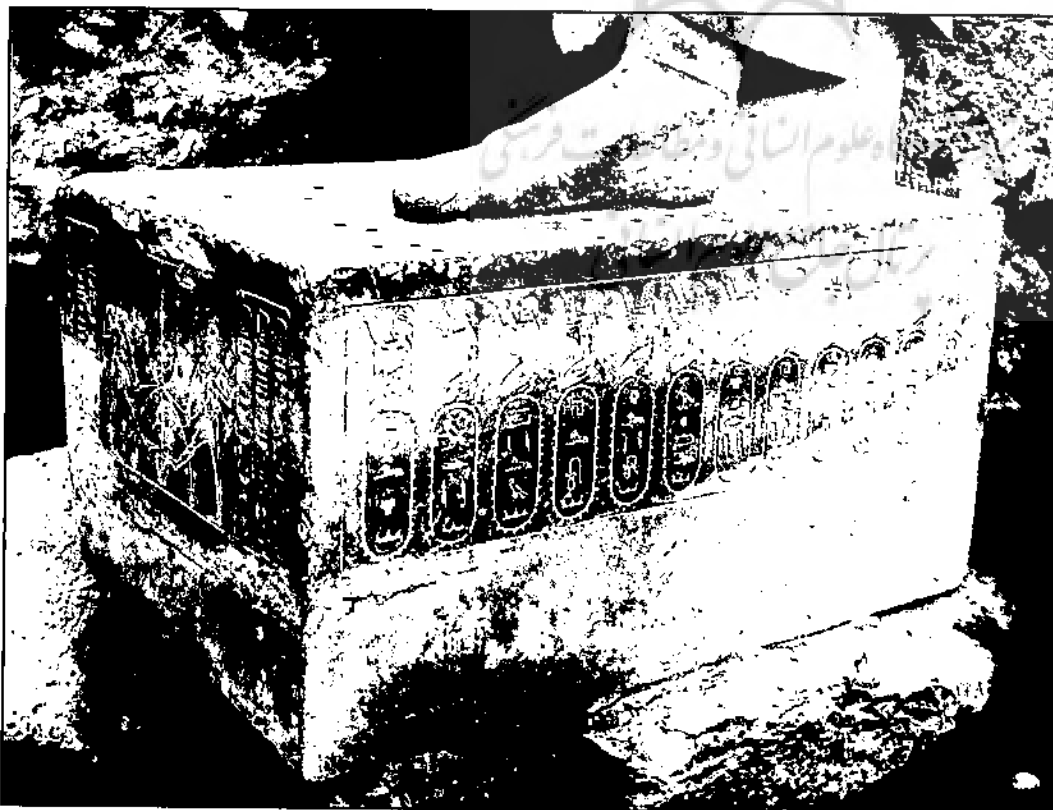
بخش چهارم: پس از فتح اعراب

تفسیر از هنری رایت

دونالد ویتکمب: باستان‌شناسی اسلامی در شوش
مونیک کرویران: نحوه تغییر شکل شهر شوش و اقتصاد آن از عهد ساسانی تا عهد عباسی
کلر هاردی گیلبر: سهمی در تحلیل بافت شهری شوش از قرن نهم به بعد
بخش پنجم: مسائل روش شناختی
تفسیر از هنری رایت
کارول کرامر: تولید سفال و تخصص
ریچارد ردینگ: نقش بازمانده‌های جانوران در توضیح توسعه و...
ناومی میلر: پژوهش قوم - گیاه‌شناسی دیرینه در خوزستان □

• پانویست:

۱- رنه گروسه / زرز دینکر، چهاره آسیا، ترجمه غلامعلی سیاح، تهران، فرزاد ۱۳۷۵، ص ۷۶
۲- ویل درانت، مشرق زمین گاهواره تمدن، ترجمه جمعی از مترجمان، چاپ چهارم، تهران ۱۳۷۲، ص ۱۴۲

شوش، تپه آپادانا، بخشی از پایه مجسمه داریوش اول. سه پیکره اول نمایندگان سرزمین پارس، سرزمین ماد و سرزمین ایلام هستند (برگرفته از کتاب «شوش و جنوب غربی ایران...»، لوح ۱۱)